

سال پیامبر اعظم ﷺ و

جایگاه جامعه

پژوهش

محمد حسین صادق پور

سال ۱۳۸۵ به نام پیامبر اعظم نام‌گذاری شده است. بدون تردید دلدادگی و عشق نویسندگان به پیام‌آور رحمت، سبب تألیف مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، طرح‌های پژوهشی و کتابهای زیادی در این سال دربارهٔ حضرتش خواهد شد. جامعه پژوهش شاهد برپایی همایشها و انتشار ویژه‌نامه‌های متعدد از سوی نشریات گوناگون دربارهٔ شخصیت و سیرهٔ نبوی به ویژه در نیمه دوم سال خواهد بود؛ چنان‌که پیش از این در سالهای متعلق به حضرت علی و امام حسین (علیهم‌السلام) و امام خمینی قدس سره در هر سال به تناسب، شاهد حجم انبوهی از آثار منتشر شده

بودیم؛ در مثل تنها دربارهٔ امام علی (علیه‌السلام) بیش از پنجاه ویژه‌نامه در مجلات چاپ شد. از این رو برای استفاده بهینه از سال پیامبر اعظم (علیه‌السلام) و نقش و جایگاه جامعه پژوهش در آن، یادآوری چند نکته به نظر رسید:

الف) در سالهای یاد شده اگر چه آثار علمی، کاربردی و روزآمد زیادی نوشته شد، اما سوگمندانه به سبب ضعف سازماندهی و نظارت جامع بر پژوهشها، عدم ارتباط بایسته مراکز تحقیق و نقض در اطلاع‌رسانی، با یک مقایسه تطبیقی بین مقالات و بازنگری و بازخوانی آثار منتشر شده درمی‌یابیم که کارهای تکراری و ضعیف هم، کم نبوده است.

بایسته است متولیان فرهنگی، جامعه پژوهش و مراکز تحقیق در سال جاری نظر به تجربیات گذشته با هماهنگی بیشتر و نظارت دائم و فراگیر سمت و سوی مشخص به حجم انبوه و پراکنده پژوهشهای در حال انجام بدهند، تا در پایان سال آثاری در خور نام پیامبر اعظم (علیه‌السلام) داشته باشیم و از کارهای سست و تکراری نیز جلوگیری شده باشد. خوشبختانه مرکزی با نام ستاد هماهنگی فعالیتهای مراکز علمی - پژوهشی در سال پیامبر اعظم (علیه‌السلام) مرکب از سه کمیته، تشکیل شده

کسه در سایت رسول نور (www.rasoolnoor.com) معرفی گردیده است. همچنین در این سایت از طرحها و برنامه‌های مراکز فعال در زمینه پیامبر ﷺ اطلاع‌رسانی می‌شود.

ب) با وجود اینکه پیامبر اعظم و شخصیت دلربایش مورد تأیید و اتفاق تمام فرق اسلامی بوده و موارد اختلافی و حساسیت‌زا که معرکه آرا باشد، پیرامون آن بزرگوار ناچیز است؛ در طول ۱۴۰۰ سال گذشته به طفیل وجودش آثار متنوع فراوانی نگاشته شده است، که بازتاب آن را در کتاب‌شناسیها، مقاله‌نامه‌ها و مجموعه‌ها می‌توان مشاهده کرد؛ در مثل چهار جلد از یازده جلد معجم ما کتب عن الرسول و اهل البیت صلوات الله علیهم به پیامبر ﷺ و سیره نبوی اختصاص دارد. آقای عبدالجبار الرفاعی نزدیک به سی هزار کتاب و مقاله درباره پیامبر و اهل بیت (علیهم‌السلام) در این مجموعه گردآوری کرده است. بعلاوه فهرست عناوین ۱۱۰۰ کتاب درباره سیره نبوی، موجود در کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران در چندین بخش فراهم آمده است. همچنین ۱۴۱۸ مقاله چاپ شده در نشریات ایران، یکجا در کتاب مقاله‌شناسی پیامبر اسلام توسط خانه پژوهش قم گرد آمده است. این

فهرست به صورت موضوعی در دو بخش شخصیت پیامبر ﷺ و سیره نبوی در سال ۱۳۸۳ تهیه و تنظیم شده است.

بگذریم از کتابها و مقاله‌ها، تنها در مجامع علمی ایران نزدیک به دویست پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکتری درباره پیامبر ﷺ نوشته شده که در سایت پیامبر اعظم (payambaraazam.com) گرد آمده است. از آن میان پایان‌نامه‌های «شخصیت و سیره پیامبر ﷺ از دیدگاه آیات و روایات» گزینش شده و به ترتیب حروف الفبا در پایان مقاله آمده است.

افزون بر اینها درباره برخی ویژگیها و حوادث زندگی آن فرستاده الهی، کتاب‌شناسیهای جداگانه‌ای فراهم آمده است؛ مانند کتاب‌شناخت مولد النبی ﷺ و نیز کتاب‌شناسی شمائل النبی ﷺ که هر دو در کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا، شماره ۶۱ و ۶۲) چاپ شده است. یا کتاب‌شناسی و مقاله‌شناسی معراج که به ترتیب در آینه پژوهش، شماره ۴۲ و ۵۴ آمده و بیش از چهارصد و پنجاه کتاب و مقاله معرفی شده است.

ناگفته نماند، کسی حق دارد قلم به دست گرفته، در مثل درباره واقعه پر رمز و راز معراج چیزی بنگارد که پیش از آن بیشتر این

کتابها و مقاله‌ها را دیده باشد. تنها در این صورت است که گامها و پله‌های بعدی تحقیق برای شناخت بهتر معراج برداشته می‌شود. درست است که کنه معراج حتی برای جبرئیل دست‌نایافتنی است و بجز پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله کسی آن را نمی‌تواند درک کند؛ اما اگر اصول تحقیق در حوزه‌های گوناگون رعایت نشود در هیچ زمینه‌ای عروج و معراجی نخواهیم داشت.

ج) در برخی موضوعات مربوط به زندگی رسول خدا صلی الله علیه و آله یا معارف نبوی گرچه کتاب‌شناسی تهیه نشده است، ولی آثار معتناهی نگاشته شده که برای پژوهندگان در آن حوزه قابل تأمل است؛ در مثل «مراحل دعوت پیامبر خدا»، «مقام عرفانی پیامبر صلی الله علیه و آله» و «خاتمیت از دیدگاه روشنفکران» که در هر زمینه مقاله‌های زیادی نوشته شده است.^۱

با این حال مدعی نیستیم که همه جوانب و ابعاد زندگی و شخصیت رسول خدا صلی الله علیه و آله بررسی شده و شناخت کامل به دست آمده است، بلکه هنوز «هزار می ناخورده در رگ تاک است». در طول بیش از هزار و چهارصد سال تنها پرتوی از جمال دل‌آرایش در ذهن بشر و سینه کتابها نقش بسته است. ما به آن بلوغ فکری و رشادت نرسیدیم که تحمل

درک تمام ابعاد وجودش را داشته باشیم. به گفته مولوی:

احمد از بگشاید آن پرّ جلیل

تا ابد مدهوش باشد جبرئیل

غرض آن است که محققان و نویسندگان در وهله اول روی ابعاد ناشناخته یا کمتر شناخته شده آن انسان کامل تحقیق کنند، و اگر پژوهش بر موضوعی کار شده باشد، سعی نمایند با بازنگری و بازخوانی آثار گذشته، زوایای پنهان آن موضوع بررسی شود تا تکمله‌ای باشد بر کارهای پیشینیان؛ ان‌شاء‌الله.

د) شایسته است از زاویه‌ای دیگر نیز نگاهی به سال پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و دیگر سالهای نام‌گذاری شده پیش از آن داشته باشیم. نگاهی کاربردی - اجتماعی به آثار و تحقیقات انجام شده در آن سالها، نگاهی با توجه و تأکید بر راهبردها، پیامدها و تأثیرات نتایج تحقیقات بر جامعه.

آنچه مسلم است، اهداف و نیات بلندی پشت این نام‌گذاریها و فلسفه وجودی این سالها هم در حوزه پژوهش و هم در متن جامعه بوده است. بدیهی است، هدف فراتر

۱- بنگرید به: مقاله‌شناسی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، تنظیم خانه پژوهش قم، ۱۳۸۳.

از افزودن بر حجم کارهای گذشته با ارائه آثاری چند از موضوعات ناکارآمد، کلیشه‌ای یا ایده‌آلی محصور در صفحات کتاب و مقاله بوده است. غرض طرح مباحثی زنده، پویا، حرکت‌آفرین و تعالی‌بخش در حوزه پژوهش و سپس تحقق دستاوردهای آن در متن جامعه و زندگی مردم بوده است.

نظر به تجربیات ارزشمند آن سالها، باید بررسی شود چقدر به آن اهداف و منویات نزدیک شده‌ایم. آیا نتایج تحقیقات کاربردی و روزآمد بوده است؟ اگر بوده چقدر توانسته‌ایم از راهبردهای آن در جامعه بهره‌برداری کنیم؟ و اگر نبوده است چگونه می‌توان با بررسی و برنامه‌ریزی درباره پژوهشهای کاربردی به ویژه در سال پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله از آن استفاده بهینه نمود و سیره و سلوک آن اسوه حسنه را در زندگی خانوادگی و اجتماعی ارائه داد؟

در پایان یادآور می‌شود مجله مشکوة با توجه به آنچه گفته شد، در نظر دارد ویژه‌نامه‌ای درباره پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله داشته باشد. آخرین مهلت ارسال مقاله آذر ماه است. امیدواریم با استعانت از روح بلند آن پیام‌آور رحمت حداقل به نیمی از آنچه بر زبان آمد جامعه عمل ببوشیم.

پایان‌نامه‌های شخصیت و سیره پیامبر صلی الله علیه و آله از دیدگاه آیات و روایات^۱

- ۱- اثبات عصمت رسول اکرم صلی الله علیه و آله در قرآن کریم، محسن احتشامی‌نیا، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد مرکزی، ۱۳۷۶.
- ۲- اسامی و القاب پیامبر صلی الله علیه و آله در قرآن مجید، فروزنده مدنی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
- ۳- افسانه غرانبیق، مصطفی عباسی مقدم، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۶.
- ۴- انبیاء و روشهای رسالتی آنان در قرآن، علیرضا کامفر، دانشگاه قم، ۱۳۷۷.
- ۵- اوصاف پیامبر صلی الله علیه و آله در قرآن، سمیه نیری، دانشکده علوم قرآنی قم، ۱۳۸۲.
- ۶- اوصاف مختص و مشترک انبیاء مذکور در قرآن، مریم بادامی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۱.
- ۷- بررسی انطباق احادیث شیعیه بر احادیث نبوی صلی الله علیه و آله در آیات الاحکام، معصومه دولت‌آبادی، دانشکده اصول دین، قم، ۱۳۷۷.
- ۸- بررسی، تحلیل و مقایسه شیوه‌های تبلیغی حضرت نوح علیه السلام و حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله، علی اصغر ثابتی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۴.
- ۹- بررسی حقیقت معراج پیامبر صلی الله علیه و آله از دیدگاه مفسرین محدثین، متکلمین، حکما و عرفای اسلامی، زهره صائعی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۷.

۱- چنان‌که گفته شد، این پایان‌نامه‌ها با تصرف و تلخیص از سایت پیامبر اعظم (www.payambar-aazam.com) گرفته شده است.

- ۱۰- بررسی شیوه‌های دعوت انبیای اولوالعزم در قرآن، علی حسین‌زاده، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۷۷.
- ۱۱- بررسی علل رشد و انحطاط جامعه حضرت موسی علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله از دیدگاه قرآن، فاطمه صاحب الزمانی، دانشگاه آزاد اسلامی اراک، ۱۳۷۵.
- ۱۲- بررسی و تحقیق پیرامون علل و چگونگی تنوع خط‌های خداوند در خصوص پیامبر اکرم، حجت‌الله آشوری، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
- ۱۳- بررسی و تحلیل معاهدات سیاسی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام در قرآن و حدیث، مریم السادات محقق، دانشکده اصول دین، قم، ۱۳۷۸.
- ۱۴- بررسی و تحلیل مناظرات توحیدی در احادیث رسول اکرم صلی الله علیه و آله، محمود واعظی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.
- ۱۵- پژوهشی پیرامون جمع و تدوین قرآن کریم در عصر رسول اکرم صلی الله علیه و آله، محمود عرب شیرازپور، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد مرکزی، ۱۳۷۷.
- ۱۶- پیامبر و قرآن در نهج البلاغه، جلال زراعتکار، دانشگاه آزاد اسلامی فسا، ۱۳۷۸.
- ۱۷- تأثیر تداوم وحی در تثبیت قلب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و بررسی آیات قرآنی مربوط به آن، مهدی حسینی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۴.
- ۱۸- تحقیقی پیرامون آیات نازل در خصوص محمد صلی الله علیه و آله و آیات مشترک با سایر انبیاء علیهم السلام، اشرف سرجردی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ۱۳۷۰.
- ۱۹- تحلیل علم غیب پیامبر صلی الله علیه و آله و امام از دیدگاه قرآن و عترت، نصرالله شفیعی، دانشگاه قم، ۱۳۷۷.
- ۲۰- جنگ روانی از دیدگاه قرآن و سیره نبوی صلی الله علیه و آله، محمد رضا ناجی، دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۶۹.
- ۲۱- خاتمیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از دیدگاه قرآن و حدیث، حمید رضا رضایی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد مرکزی، ۱۳۸۲.
- ۲۲- رفتار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با پدیده نفاق بر پایه قرآن کریم و سیره نبوی، مهدی غفاری، دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۲.
- ۲۳- روابط سیاسی پیامبرگراسی اسلام با گروه‌های اجتماعی (منافقین - یهودیان) از دیدگاه قرآن کریم، محمد کاظم رضازاده جودی، مرکز تربیت مدرس قم، ۱۳۸۰.
- ۲۴- روایات سیره نبوی قبل از بعثت، رمضان محمدی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹.
- ۲۵- سلوک پیامبر صلی الله علیه و آله در شؤون خانوادگی در قرآن و حدیث، افسانه حسن‌پور بهبهانی، حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸.
- ۲۶- سیره پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در برخورد با منافقان در قرآن و حدیث، حسین پیری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰.
- ۲۷- سیمای پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله از دیدگاه قرآن، حسن رضا متین، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد مرکزی، ۱۳۷۵.
- ۲۸- سیمای پیامبر صلی الله علیه و آله در قرآن، بتول نصری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد شمال، ۱۳۷۵.

- ۲۹- سیمای حضرت محمد ﷺ در آینه قرآن و حدیث، منوچهر فیروزی، دانشگاه آزاد اسلامی فسا، ۱۳۷۵.
- ۳۰- سیمای حضرت محمد ﷺ در تفسیر میدی (جلدهای ۱ و ۲)، محمد رسول محدثی، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، ۱۳۷۷.
- ۳۱- سیمای رسول اکرم ﷺ در قرآن، علیرضا حلمزاده، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۱.
- ۳۲- سیمای مدینه النبی (شیوة رفتار رسول خدا ﷺ با مخالفان بر اساس قرآن و سیره)، غلامرضا نوعی، حوزه علمیه قم، ۱۳۷۹.
- ۳۳- شخصیت سیاسی رسول اکرم ﷺ در قرآن و حدیث، مونس سیاح، دانشکده اصول دین، قم، ۱۳۷۷.
- ۳۴- شناخت پیامبر اسلام از دیدگاه قرآن، سبحان عصمتی، دانشگاه قم، ۱۳۷۹.
- ۳۵- عصمت انبیاء از دیدگاه عقل و قرآن، رضا الهی، مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم، ۱۳۷۵.
- ۳۶- فلسفه اختصاصات پیامبر ﷺ در قرآن و حدیث، زهرا حسینی، دانشگاه آزاد اسلامی فسا، ۱۳۸۰.
- ۳۷- لغزش ناپذیری پیامبران در قرآن، جعفر انواری، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸.
- ۳۸- مخاصمان انبیاء، اهداف و روشهای مبارزه آنان علیه پیامبران، داوود رستمی، تهران، ۱۳۷۶.
- ۳۹- مروری بر غزوات پیامبر اکرم ﷺ در قرآن کریم، سید محمد حسین میرباقری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، واحد مرکزی، ۱۳۷۳.
- ۴۰- معراج از دیدگاه قرآن و روایات، محسن ادیب بهروز، مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم، ۱۳۷۲.
- ۴۱- معراج پیامبر ﷺ از دیدگاه قرآن، شهناز چابوک، دانشکده علوم قرآنی قم، ۱۳۸۲.
- ۴۲- معراج پیامبر اسلام از دیدگاه آیات و روایات، زهرا صادقی، جامعه الزهراء، ۱۳۷۸.
- ۴۳- معراج حضرت محمد ﷺ در قرآن، فاطمه انصاری، دانشکده علوم قرآنی تهران، ۱۳۸۳.
- ۴۴- نگرشی بر جنگهای صدر اسلام از دیدگاه قرآن، علی جعفرزاده، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۷۵.
- ۴۵- هجرت پیامبر اسلام در قرآن و حدیث، اسماعیل احمداف، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱.
- ۴۶- همسران پیامبر اکرم ﷺ و بررسی علل ازدواج با آنان، زهرا سادات قاضی زاده، دانشگاه آزاد اسلامی کرج، ۱۳۷۲.